

Zbraně z výnosů cukru: nová daň ze slazených nápojů v Litvě

WEAPONS FUNDED BY SUGAR: NEW TAX ON SUGAR-SWEETENED BEVERAGES IN LITHUANIA

Jan Kudrna

Právnická fakulta Univerzity Karlovy a Fakulta bezpečnostního managementu Policejní akademie ČR

Počátek každého roku přináší změny pravidel dopadajících na podnikatelské prostředí, obvykle se jedná o další regulace a povinnosti. To se dotýká ve značném rozsahu i produkce cukrové řepy, cukru a lihu. Výrobci cukru v České republice byli prozatím zátěže v podobě spotřební daně ze slazených nápojů ušetřeni. Od 1. ledna 2026 však tuto daň zavedla Litva.

Pro čtenáře může být užitečné znát hlavní rysy litevské úpravy. A to především z hlediska úvah o zavedení této daně také v Česku, i když toto téma s ohledem na výsledek podzimních voleb do Poslanecké sněmovny ztratilo na aktuálnosti. Neznamená to však, že se již nikdy nevrátí. I když se strany současné vládní koalice k tomuto opatření nehlásí, jeho podpora není okrajovou politickou záležitostí. Zavedení spotřební daně ze slazených nápojů prosazují z našich politických stran zastoupených v Poslanecké sněmovně TOP09, Starostové a nezávislí a Pirátská strana. Jak se ukázalo na Slovensku, ale i v Polsku a na Litvě, zavedení tohoto druhu daně může být velmi rychlé, bude-li na tom existovat politická shoda. Samotná konstrukce daně je totiž jednoduchá, stejně jako způsob výběru. Ve všech těchto třech zemích nezabrala doba od předložení návrhu zákona do jeho vyhlášení více než šest měsíců.

V případě daně ze slazených nápojů jsou zajímavá nejenom hlediska věcná a hospodářská, ale pozornost si zaslouží také souvislosti právní. V závislosti na své konstrukci může být problematická z pohledu požadavků ústavního pořádku.

Obecně k důvodům zavádění spotřební daně ze slazených nápojů a jejich kontroverze

Daň ze slazených nápojů v sobě skrývá mnoho kontroverzí, soustředím se pouze na zopakování těch hlavních. Daň ze slazených nápojů již řadu let prosazuje Světová zdravotnická organizace (WHO) jako jedno z opatření majících napomoci vyřešit celosvětový nárůst tzv. civilizačních chorob, tedy např. nadváhy, s ní spojených nemocí pohybového aparátu, kardiovaskulárních onemocnění, cukrovky II. typu a dalších souvisejících nemocí (1). Jako jedna z příčin těchto chorob je uváděna spotřeba cukru. Přínos tohoto typu spotřební daně má spočívat v tom, že skrze fiskální penalizaci cukru v nápoji dojde k nárůstu ceny, přičemž ta bude mít jednak odrazující účinek na spotřebitele, jednak motivační vliv na producenty nahradit daněnou komoditu anebo snížit její obsah v nápoji.

Kontroverznost tohoto doporučení spočívá v následujícím. Zprvč úsilí WHO je zaměřeno na zdanění téměř výlučně slazených nápojů a pouze těch, které jsou slazené cukrem. Stejná

pozornost není věnována např. cukrovinkám, sladkému pečivu a dalšímu zboží obsahujícímu cukr. Tedy se jedná o opatření výběrové, diskriminační. Z druhého WHO nevěnuje pozornost umělým sladidlům a nevyjadřuje se tomu, proč je nedanit, tedy zvýhodňovat. Zatřetí není řešena otázka zdravotního dopadu konzumace potravin s přirozeně vysokým obsahem cukru.

Sporný je ostatně i vztah mezi cenou daní zatížených produktů a jejich spotřebou, respektive pozitivními zdravotními důsledky (2). Příkladem nesplnění deklarovaného účelu spotřební daně ze slazených nápojů je Francie. Od jejího zavedení v roce 2012 do roku 2020 klesla spotřeba zdaněných nápojů o necelých 5 %, ale obezita napříč populací narostla (3). V Maďarsku dokonce spotřeba slazených nápojů po jejich zdanění vzrostla (4). Souvislost mezi touto „zdravotní“ daní a jejím pozitivním zdravotním účinkem je tedy z řady důvodů pochybná (5, 6). Ostatně i sama WHO uznává, že za nárůstem civilizačních chorob stojí více faktorů tvořících ve svém součtu „moderní životní styl“, spočívající v menším množství fyzické aktivity, nárůstu nejenom sedavých zaměstnání, ale i sedavého trávení volného času, a v neposlední řadě také přístup narůstajícího počtu lidí k hodnotnější a energeticky vydatnější stravě.

Dodejme, že často jsou úvahy o dani ze slazených nápojů vedeny bez jakýchkoliv podkladů, čehož je příkladem Česko. Připustil to i předchozí ministr zdravotnictví Vlastimil Válek (TOP09) (7). Totéž přiznala výzkumná agentura PAQ Research ve stanovisku ke své studii, v níž zdanění slazených nápojů jednoznačně podporuje: „V USA z nich pochází až čtvrtina zkonsumovaných cukrů, v Česku data chybí, můžeme ale předpokládat podobné trendy.“ (8)

Uvedené výrazně snižuje legitimitu zavádění této nové daně. Těžko tvořit spravedlivé právo tímto způsobem (9). Ostatně skutečná motivace pro zavedení této spotřební daně může být jiná než vedená zájmem o zlepšení veřejného zdraví (10, 11). Je ovšem zřejmé, že se lépe zavedení nové daně zdůvodňuje zlepšováním zdravotního stavu všech lidí než zájmem na zvýšení daňových příjmů státního rozpočtu. Fiskální motivace byla rozhodující na Slovensku i Litvě. Jediné Polsko ze zmíněné trojice států daňové výnosy ze slazených nápojů věnuje na zdravotní prevenci.

Litevská daň ze slazených nápojů

Na Litvě byla daň ze slazených nápojů zavedena s účinností k 1. lednu 2026 jako součást širší daňové reformy zahrnující všechny druhy daní, mající podle prohlášení tamní vlády za cíl rozpočtovou konsolidaci, spravedlivější daňovou zátěž a boj proti daňovým podvodům a šedé ekonomice. Celý daňový balíček byl předmětem zákona č. XV-286 z roku 2025. Nová daň ze slazených nápojů jím byla inkorporována do zákona č. IX-569 z roku 2001 o spotřebních daních (12).

Klíčovým ustanovením litevského zákona o spotřebních daních je jeho čl. 78 určující jednotlivé sazby daně zatěžující:

1. nealkoholické slazené nápoje,
2. koncentráty nealkoholických nápojů.

Nealkoholickými slazenými nápoji jsou podle ustanovení čl. 3 bod 22 citovaného zákona: voda, minerální voda a jiné nápoje, které nepatří mezi alkoholické nápoje a ethylalkohol, obsahující přidané cukry, jejichž množství přesahuje 2,5 g na 100 ml nápoje nebo sladidla. Pro účely tohoto zákona se za nealkoholické slazené nápoje považují také nápojové koncentráty.

Zákon ve stejném ustanovení dává výjimku pro farmaceutické výrobky, zdravotnické prostředky, doplňky stravy, potraviny pro zvláštní lékařské účely, kojeneckou výživu a dětskou výživu a příkrmy pro další období.

Koncentráty se podle ustanovení čl. 3 bodu 17 citovaného zákona rozumí: potraviny, které se po zředění vodou nebo jinými tekutinami používají k přípravě nealkoholických slazených nápojů.

Pojem „cukr“ je definován čl. 3 bod 11 citovaného zákona odkazem na nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1169/2011 ze dne 25. října 2011 o poskytování informací o potravinách spotřebitelům, konkrétně v příloze I. bod. 8. „Cukrem“ se tedy „rozumějí všechny monosacharidy a disacharidy přítomné v potravine, s výjimkou polyalkoholů“.

Pojem „sladidla“ je definován čl. 3 bod 27 citovaného zákona odkazem na nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1333/2008 ze dne 16. prosince 2008 o potravinářských přídatných látkách, ve znění pozdějších předpisů, konkrétně v příloze I. bod 1. Sladidly se tedy rozumějí „látky používané k tomu, aby se potravinám nebo stolním sladidlům dodala sladká chuť“.

Jak je patrné, litevský zákon používá značně obecné formulace, které mohou vést k řadě nejasností, respektive ke značně

široké působnosti zákona. Zřejmé to je v porovnání s konstrukcí, kterou zvolil polský zákonodárce a která se vyznačuje velkou precizností užitých pojmů a jejich zákonných definic (14). Sazba daně je podle čl. 78 citovaného zákona stanovena:

1. V případě slazených nápojů (bez ohledu na to, zda obsahují sladidla):
 - v nichž je obsah přidaného cukru nižší než 8 g na 100 ml nápoje, činí sazba spotřební daně 7,40 eur za 1 hl produktu;
 - které obsahují 8 g nebo více přidaného cukru na 100 ml nápoje, činí sazba spotřební daně 21 eur za 1 hl produktu.
2. Na koncentráty nápojů se vztahuje spotřební daň ve výši 105 eur za 1 hl produktu (jsou-li tekuté) nebo 4,3 eur za 1 kg produktu (v ostatních případech).
3. Na slazené nápoje, které nejsou uvedeny v odstavci 1 a které obsahují přidané cukry v množství do 2,5 g na 100 ml nápoje a sladidla nebo pouze sladidla, se vztahuje sazba spotřební daně 7,40 eur za 1 hl produktu.

Dodejme, že zákon neřeší ani omezení prodeje, ani zvláštní zdanění nápojů s obsahem kofeinu či taurinu. Jako zajímavost lze uvést, že vybraná daň má být použita jako příjem Národního obranného fondu.

Věcné zhodnocení litevského zákona o dani ze slazených nápojů

Litevský zákon o dani ze slazených nápojů lze zhodnotit následovně. V prvé řadě litevská úprava nerozlišuje mezi cukrem a jinými sladidly. V tomto smyslu lze právní úpravu vnímat pozitivně, jako nediskriminační.

Předmět daně je koncipován velmi široce. Litevský zákonodárce poskytl řadu výjimek zahrnujících farmaceutické výrobky, zdravotnické prostředky, doplňky stravy, potraviny pro zvláštní lékařské účely, kojeneckou výživu a dětskou výživu a příkrmy pro další období. Daní však jsou, na rozdíl od již zmíněného Polska, zatíženy např. oblíbené slazené jogurtové nápoje, acidofilní a kefirová mléka, nebo v určitém rozsahu doslazované ovocné, zeleninové a ovocno-zeleninové šťávy. Obdobně je tomu u iontových a obdobných nápojů. Také v tomto smyslu lze litevský zákon vnímat jako nediskriminační. Je však vhodné upozornit na skutečnost, že některé pojmy mohou být vnímány jako nejasné, respektive produkty jako hraniční, například zda jsou různé kefiiry v závislosti na jejich hustotě „nápojem“, nebo nikoliv.

Litevský zákon rozlišuje množství cukru a dalších sladidel v konkrétním nápoji stanovením několika daňových pásem. To je rys pozitivní. Sazba daně však skokově roste na hranici přidaného cukru v množství 8 g na 100 ml nápoje. Nárůst je enormní, v zásadě má výrazně sankční charakter.

Zákon se vůbec nedotýká nápojů se stejně vysokým množstvím cukru, jako je tomu ve slazených nápojích, avšak v produktu se přirozeně vyskytujícím. Obdobně lze konstatovat ohledně jiných potravin obsahujících vysoké množství cukru, jako jsou např. cukrovinky. V tomto smyslu litevská právní úprava nevybočuje z doporučení WHO, ani se neliší od polské či slovenské regulace. Ovšem vyvolává otázku, zda přidaný cukr je škodlivější než cukr v produktu se přirozeně vyskytující.

Zvláštní je účelové určení vybrané daně. Její výnos je určen jako příjem Národního obranného fondu. V případě Litvy je zřejmé, že spotřební daň ze slazených nápojů není vedena

zájmem o veřejné zdraví, ale motivace je fiskální. V tomto případě můžeme vidět shodu se Slovenskem, které ale nehovoří o stanoveném účelu vybraných peněz. Litevské řešení se liší od polského, když polský zákonodárce rozhodl, že 3,5 % výnosu této spotřební daně bude určeno na její výběr a správu a 96,5 % bude odvedeno do Národního zdravotního fondu a uplatněno na programy zdravotní prevence. Na Litvě má tedy cukr a sladidla posloužit k zajištění dodatečných prostředků pro financování obrany státu.

Několik poznámek k ústavněprávním aspektům zdanění slazených nápojů

Zavádění daní má také své ústavněprávní limity. V podrobnostech jsem se k tomuto tématu vyjádřil již v dřívějších článcích (13), proto na tomto místě navážu na předchozí výklad při hodnocení litevského modelu a nakolik by mohl obstát z hlediska ústavního pořádku České republiky, pokud by se stal vzorem pro našeho zákonodárce.

Především je nutno konstatovat, že ve smyslu ustálené judikatury Ústavního soudu ČR má zákonodárce při stanovení předmětu daně a její sazby značnou volnost. Limitem pro něj je, zda nemají likvidační, rdousivý charakter. V této věci lze očekávat, že v případě rozsahu a výše daně jako na Litvě by „rdousivý“ charakter patrně nebyl shledán.

Problematické by mohlo být, pokud by zdanění bylo prozrazováno jako jasný prostředek slibující dosažení určitého cíle. Již bylo řečeno, že zdravotní přínos daně ze slazených nápojů je sporný. I proto se zákonodárci nakonec vyhýbají jasné deklaraci tohoto typu. Litva nebyla výjimkou.

Pokud se jedná o argumentaci čistě daňového charakteru, potom v této věci panuje jak v teorii (14, 15), tak i v doktríně Ústavního soudu shoda, že stát má v oblasti zdaňování velmi široké, byť ne zcela neomezené pole působnosti. Odkázat lze na nález Ústavního soudu spis. zn. Pl. ÚS 24/07, v němž uvedl, že daň nesmí být rdousivá a nesmí vést k extrémní disproporcii. Vyjádřil se také k novosti či neobvyklosti předmětu zdanění, kterou plně připustil, a to s odkazem na v historii slavnou daň císaře Vespasiána z veřejných toalet. Zdanit tedy lze v podstatě cokoliv, i slazené nápoje.

Významná je povinnost státu nepostupovat v normotvorbě svévolně, to konstatoval ještě v roce 1992 Ústavní soud ČSFR ve svém nálezu spis. zn. Pl. ÚS 22/92. V něm připomněl povinnost zákonodárce svá rozhodnutí podkládat objektivními a racionálními úvahami. I tato podmínka by v případě úpravy obdobné té litevské byla splněna, protože zákonodárce byl motivován čistě fiskálními důvody za účelem navýšení příjmů určených k financování jednoho ze základních a tradičních úkolů států.

Pokud se jedná o praktický význam výše uvedené argumentace, lze jí shrnout takto:

- předmět zdanění může být nový,
- zdůvodnění zavedení nové daňové povinnosti by mělo být poctivé a podložené, důvody a přínosy by měly být řádně zdokumentované,
- v případě argumentace čistě fiskálními důvody má zákonodárce velmi široké pole působnosti, daň však nesmí být svévolná či rdousivá,
- pokud zákonodárce zvolí také argumenty zdravotního charakteru, potom by měl zohlednit a doložit zdravotní dopadu užívání cukrů a sladidel a míru jejich použití v daném produktu.

Závěr

Litevský způsob zdanění slazených nápojů si zaslouhuje pozornost z vícero důvodů. V prvé řadě se ani na Litvě nepodařilo navrhovatelům prokázat jasnou souvislost mezi zdaněním vybraných slazených nápojů a zdravotním přínosem. Pokud jde o Litvu samotnou, zatím hodnocení nelze přirozeně provést, ale zařazením se mezi země daní slazené nápoje rozšířila prostor pro výzkum tohoto typu. Z hlediska ústavněprávního by se mohlo jednat o potenciální problém svévolného postupu zákonodárce, kdyby se však k této argumentaci skutečně upínal. V případě Litvy tomu tak nebylo, naopak možná námitka tohoto druhu byla v podstatě eliminována deklarací, že výnos daně ze slazených nápojů bude příjmem Národního obranného fondu. Litevský zákonodárce tedy stojí na teorii i praxi uznávané pozici „daňové suverenity“ státu, kdy zdanit lze v podstatě cokoliv, nebude-li daň zjevně selektivní nebo rdousivá.

Ačkoliv výše litevské daně není bezvýznamná a povede ke zvýšení ceny zatížených slazených nápojů o desítky procent, za rdousivou ji patrně nelze označit. Pokud se jedná o selektivnost, litevský zákon jako v mnoha zemích míří pouze na slazené nápoje, nikoliv na jiné produkty, ať už obsahující cukr a sladidla přirozeně nebo dokonce doslazované.

Naproti tomu v segmentu slazených nápojů litevská právní úprava připouští méně výjimek než srovnatelná úprava polská. Připomeňme, že výjimka není poskytnuta oblíbeným jogurtovým nebo iontovým nápojům. Pozitivním rysem je stanovení vícero daňových pásem v závislosti na množství dodaného cukru. Pozornost si může zasloužit sankční skok v daňové sazbě na hranici obou pásem.

Zajímavostí je, že litevský zákonodárce se v regulaci omezil pouze na cukr a sladidla, nezavedl zvláštní daňovou sazbu pro nápoje obsahující kofein a taurin, ani prodej těchto nápojů neomezil, jak se stalo v Polsku.

Pokud by byl podobný zákon připravován v Česku, může být užitečné znát jednak limity řádné argumentace při přípravě zákona, jednak jeho formulace, stejně jako zahraniční právní úpravy. Tato znalost může být užitečná při hájení legitimních pozic a zájmů oborů souvisejících zejména s produkcí a distribucí cukru, případně dalších sladidel, a s nimi spojených produktů. Lze jí také zahrnout do vhodné mediální strategie.

Souhrn

Obory řepařství a cukrovarnictví se v uplynulých mnoha letech musely a musejí vyrovnávat s celou řadou nepříznivých faktorů, které jejich produkci vystavují značné nejistotě. Mezi ně patří také zavádění spotřební daně zatěžující výrobky obsahující cukr, případně další sladidla. To se týká především slazených nápojů. Tyto kroky nejsou zcela bez problémů nejenom z hlediska věcného, ale také z hlediska právního. Předkládaný text ukázal tuto problematiku v celé šíři na příkladu litevského zákona zatěžujícího spotřební daní vybrané slazené nápoje. V textu je s odkazy na relevantní judikaturu Ústavního soudu České republiky také ukázán rozdíl v ústavněprávních limitech, používá-li zákonodárce argumentaci čistě daňového či fiskálního charakteru, na rozdíl od případu, deklaruje-li dosažení jiného cíle, než je čistě pragmatické navýšení daňových příjmů. Článek také podrobně popisuje konstrukci litevské spotřební daně se všemi jejími specifiky.

Klíčová slova: spotřební daň, cukr, sladidla, slazené nápoje, Česko, Litva, ústavnost.

Literatura

1. *Manual on sugar-sweetened beverage taxation policies to promote healthy diets*. WHO, 2022, 134 s., [online] <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/365285/9789240056299-eng.pdf>.
2. VAVROVÁ, K. ET AL.: Spotřeba cukru, slazených nápojov versus nepriame dane. *Listy cukrov. řepař.*, 140, 2024 (11), s. 386–389.
3. Stanovisko CEFS ke zdanění slazených potravin a nápojů. *Listy cukrov. řepař.*, 140, 2024 (7–8), s. 241.
4. GANGL, S.: Does the design of a soda tax matter? Evidence from school children in Europe. *Empirical Economics*, 66, 2024, s. 1867–2001, doi.org/10.1007/s00181-023-02509-4.
5. FLETCHER, J. M.; ERISVALD, D. E.; TEFFT, N.: The effects of soft drink taxes on child and adolescent consumption and weight outcomes. *Journal of Public Economics*, 94, 2010 (11–12), s. 967–974. doi.org/10.1016/j.jpube.2010.09.005.
6. POWELL, L. M.; CHRIQUI, J.; CHALOUKKA, F. J.: Associations between state-level soda taxes and adolescent body mass index. *Journal of Adolescent Health*, 45, 2009 (3), příloha s. 57–63, doi.org/10.1016/j.jadohealth.2009.03.003.
7. BIDRMANOVÁ, M.: Válek si chystá argumenty pro daň z cukru. Jde o chuť, říká Kofola i Mattoni. *Seznam Zprávy*, [online] <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/ekonomika-finance-dane-valek-si-chysta-argumenty-pro-dan-z-cukru-jde-o-chut-rika-kofola-i-mattoni-257258>, cit. 5. 1. 2026.
8. KOMÁREK, J.; PROKOP, D.; ŠOLTÉS, M.: *Jak danit slazené nápoje. Dobrý design vybere miliardy, sníží obezitu a administrace moc nestojí*. PAQ research, 2023, [online] <https://www.paqresearch.cz/post/daneni-slazenych-napoju/>, cit. 5. 1. 2026.
9. MARŠÁLEK, P.: *Příběh moderního práva*. Praha: Auditorium, 2008, s. 197.
10. SZISLAS, R. F.: How Much Does Human Health Truly Matter in Our Food Safety Regulations? Conceptual Discussion from the Perspective of Catholic Social Thought. *Logos*, 23, 2025 (124), s. 131–142, doi.org/10.24101/logos.2025.51.
11. BOATWRIGHT, M. ET AL.: Understanding the Politics of Food Regulation and Public Health: An Analysis of Codex Standard-Setting Processes on Food Labelling. *Int. J. of Health Policy and Management*, 13, 2024 (1), s. 1–18, doi.org/10.34172/ijhpm.8310.
12. *Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas*. [online] <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.154511>, cit. 5. 1. 2026.
13. KUDRNA, J.: Zdanění slazených nápojů v Polské republice a jeho ústavněprávní aspekty. *Listy cukrov. řepař.*, 141, 2025 (12), s. 389–393.
14. KÜHN, Z. ET AL.: *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 638–639.
15. HUSSEINI, F. ET AL.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 403–404.

Kudrna J.: Weapons Funded by Sugar: New Tax on Sugar-Sweetened Beverages in Lithuania

Over the past many years, the beet growing and sugar industries have had to cope with a whole range of unfavorable factors that have exposed their production to considerable uncertainty. These include the introduction of excise duties on products containing sugar or other sweeteners, which applies primarily to sweetened beverages. These measures are not entirely without problems, not only from a factual point of view, but also from a legal perspective. The presented text showed the full extent of this issue using the example of the Lithuanian law imposing excise duties on selected sweetened beverages. With references to the relevant case law of the Constitutional Court of the Czech Republic, the text also shows the difference in constitutional limits when the legislator uses purely tax or fiscal arguments, as opposed to when they declare the achievement of a goal other than a purely pragmatic increase in tax revenues. The article also describes in detail the structure of the Lithuanian excise duty with all its specifics.

Key words: excise duty, sugar, sweeteners, sweetened beverages, Czechia, Lithuania, constitutionality.

Kontaktní adresa – Contact address:

doc. JUDr. Jan Kudrna, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy a Katedra veřejného práva Policejní akademie ČR v Praze (ORCID iD 0000-0001-8009-4294, Scopus ID 57197853204, WoS ID HGD-6499-2022), Česká republika, e-mail: jan-kudrna@seznam.cz